

Flash News 5, 2024

Η εξαιρετικά άνιση κατανομή του πληθυσμού στον ελλαδικό χώρο

Βασίλης Παππάς*

Η πληθυσμιακή ανισοκατανομή στην Ελλάδα είναι ένα από τα κρίσιμα ζητήματα που καθορίζουν την ισόρροπη ανάπτυξη της χώρας εφόσον οι μεγάλες πληθυσμιακές συγκεντρώσεις συνάδουν με συγκεντρώσεις οικονομικών και λοιπών δραστηριοτήτων με προφανείς επιπτώσεις στη διαμόρφωση του όλου αναπτυξιακού χαρακτήρα της. Παρ' ότι η αναφορά στην πληθυσμιακή συσσώρευση (υδροκεφαλισμός) στην Αττική κυρίως, αλλά και της Θεσσαλονίκης δευτερευόντως, είναι συνεχής για την εξήγηση των διάφορων δυσλειτουργιών και ζητημάτων που ανακύπτουν σε εθνικό επίπεδο, η αναφορά στο ρόλο των λοιπών αστικών κέντρων και η επίδραση τους σε ενδοπεριφερειακό επίπεδο είναι περιορισμένη και δεν έχει επαρκώς καταγραφεί - συζητηθεί.

Αφετηρία του παρουσιαζόμενου προβληματισμού αποτελεί η υπερσυγκέντρωση του πληθυσμού σε ένα πολύ μικρό αριθμό οικισμών καθώς το 56,6% των κατοίκων της χώρας μας (5,9 από τα 10,5 εκατομμύρια) σύμφωνα με τα πρόσφατα δημοσιευθέντα από την ΕΛΣΤΑΤ στοιχεία της απογραφής του 2021 διαμένει σε 100 μόνον από τους 13.586 οικισμούς της. Στον αντίποδα 2.172 οικισμοί έχουν λιγότερους από 10 κατοίκους (συνολικά 6.299 άτομα) ενώ στους 838 από αυτούς δεν υπάρχουν μόνιμοι κάτοικοι.

Ο μόνιμος πληθυσμός της Ελλάδας ανέρχεται σε 10,5 εκατομμύρια (ΕΛΣΤΑΤ, 2021). Ο πληθυσμός αυτός ανισοκατανέμεται έντονα: οι δύο πολυπληθέστερες Περιφερειακές Ενότητες (ΠΕ) της χώρας (Θεσσαλονίκης και Κεντρικού Τομέα Αθηνών) συγκεντρώνουν 2,1 εκατομμύρια (το 20,0% του συνολικού πληθυσμού) ενώ καταλαμβάνουν μόλις το 2,8% της έκτασης της Ελλάδας. Αντίστοιχα οι δέκα (10) πολυπληθέστερες, εκ των οποίων οι έξι (6) βρίσκονται στην Περιφέρεια Αττικής, έχουν το 53,0% του πληθυσμού και το 12,8% της έκτασης της Ελλάδας. Στον αντίποδα οι δέκα (10) Περιφερειακές Ενότητες με τον λιγότερο πληθυσμό είναι όλες νησιώτικες, διαθέτουν το 0,86% του συνολικού πληθυσμού (89,9 χιλ.) και καταλαμβάνουν το 2,1% της έκτασης.

Το φαινόμενο της έντονης ανισοκατανομής αποτυπώνεται και σε επίπεδο Δήμων. Στους δέκα (10) πολυπληθέστερους από τους 332 Δήμους της χώρας μας (Αθηναίων, Θεσσαλονίκης, Πατρέων, Ηρακλείου, Πειραιώς, Λαρισαίων, Βόλου, Περιστερίου, Ρόδου και Ιωαννινών) βρίσκεται συγκεντρωμένο το 21,0% του συνολικού πληθυσμού (2,2 εκατομμύρια). Αντίστοιχα οι δέκα (10) ολιγοπληθέστεροι Δήμοι (Τήλου, Φολεγάνδρου, Μεγίστης, Χάλκης, Η.Ν. Ψαρών, Ανάφης, Αγίου Ευστατίου, Σικίνου, Αγαθονησίου και Γαύδου) συγκεντρώνουν μόλις 4,1 χιλ. κατοίκους (0,04% του συνολικού πληθυσμού).

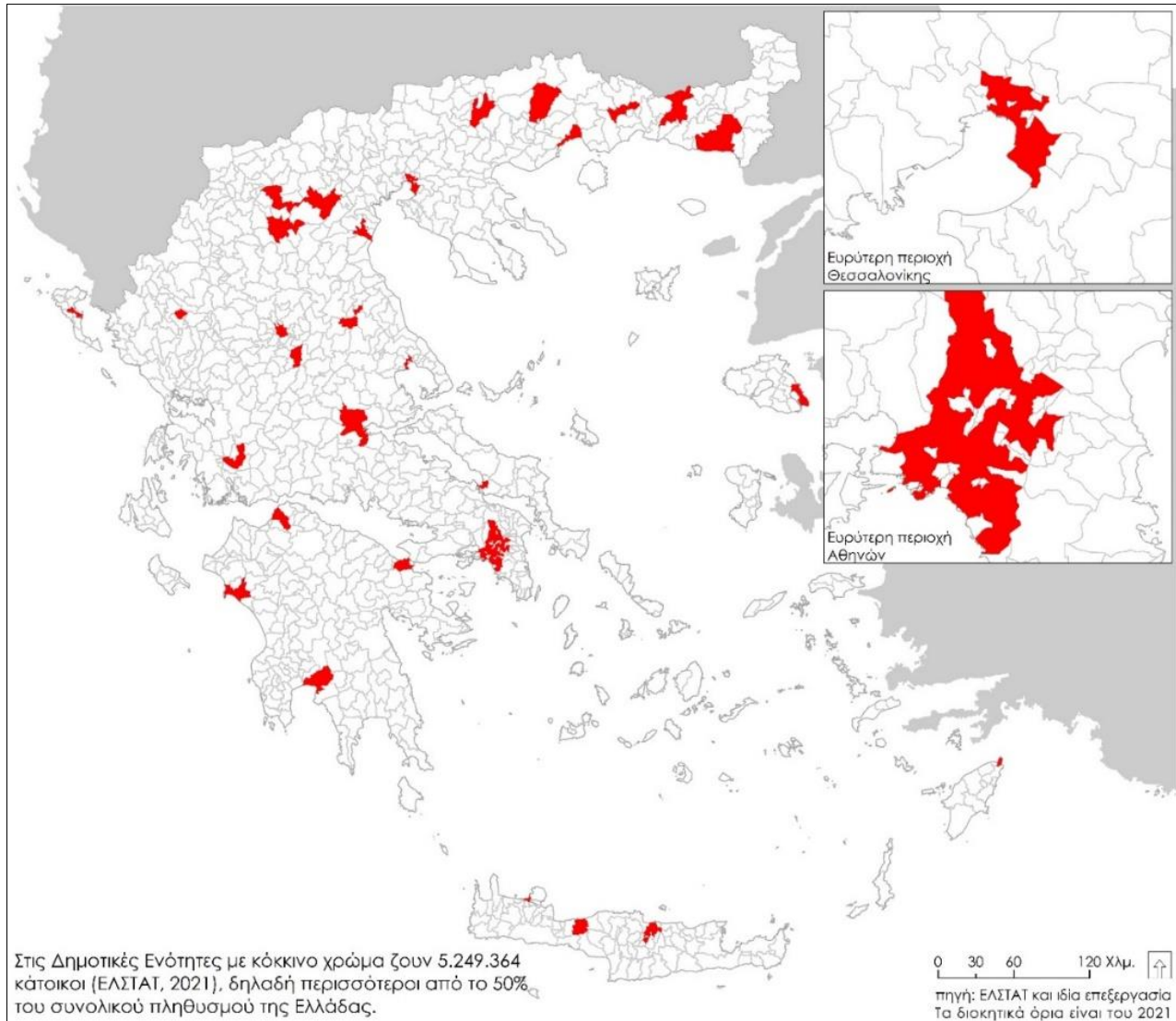
Το φαινόμενο της έντονης πληθυσμιακής ανισοκατανομής καταγράφεται ακόμα πιο έντονα όταν αλλάξουμε κλίμακα και μελετήσουμε τις Δημοτικές Ενότητες (ΔΕ). Οι ΔΕ που έχουν μόνιμο πληθυσμό πάνω από 100.000 κατοίκους είναι μόλις οκτώ (Αθηναίων, Θεσσαλονίκης, Πατρέων, Πειραιώς, Ηρακλείου, Λαρισαίων, Περιστερίου και Αχαρνών) και οι μισές από αυτές βρίσκονται στην Περιφέρεια Αττικής. Στον αντίποδα έντεκα (11) Δημοτικές Ενότητες έχουν λιγότερους από εκατό (100) κατοίκους η κάθε μία, οι περισσότερες εκ των οποίων (5) βρίσκονται στην Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών.

Ειδικότερα, σε μόλις εξήντα έξι (66) Δ.Ε. από τις 1.036, διαμένει το 50,1% του συνολικού μόνιμου πληθυσμού (5,25 εκατομμύρια) στο 4,3% της συνολικής έκτασης της χώρας. Πρόκειται για Δημοτικές Ενότητες που βρίσκονται στην Περιφέρεια Αττικής, στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης ή αποτελούν μέρος των πρωτεύουσών αρκετών Περιφερειακών Ενοτήτων (Χάρτης 1). Παράλληλα άνω του 80% του μόνιμου πληθυσμού μας (8,4 εκατομμύρια) συγκεντρώνεται σε 277 Δημοτικές Ενότητες που κατέχουν το 25,2% της συνολικής έκτασης

Για να έχουμε ένα μέτρο σύγκρισης της εξέλιξης της πληθυσμιακής ανισοκατανομής στη χώρα μας αναφέρουμε ότι το 1951 το 80% του τότε πληθυσμού (7,6 εκατομμύρια) κατοικούσε σε 2.175 από τους 5.975 ΟΤΑ της εποχής εκείνης στους οποίους αναλογούσε το 55,5% της έκτασης της χώρας, ενώ περίπου το 50% (3,8 εκατομμύρια) κατοικούσε σε 325 ΟΤΑ (13,4% της έκτασης της χώρας). **Με άλλα λόγια το ποσοστό της έκτασης που φιλοξενεί το 80% του πληθυσμού της χώρας μειώθηκε τα τελευταία εβδομήντα (70) χρόνια στο μισό, από 55,5% σε 25,2% της συνολικής επιφάνειας.** Στην διαπίστωση αυτή πρέπει να συνυπολογίσουμε το γεγονός ότι στο ίδιο διάστημα ο πληθυσμός της χώρας αυξήθηκε από 7,6 εκατ. σε 10,5 εκατ., κάτι που εντείνει ακόμα περισσότερο το φαινόμενο της πληθυσμιακής ανισοκατανομής και συγκέντρωσης.

Ανισοκατανομή χαρακτηρίζει όμως και το εσωτερικό της κάθε Περιφερειακής Ενότητας (ΠΕ). Ειδικότερα ο πληθυσμός του μεγαλύτερου αστικού κέντρου της κάθε ΠΕ είναι στις περισσότερες των περιπτώσεων δυσανάλογα «μεγάλος» και αυτό αποτυπώνεται και στο ειδικό πληθυσμιακό βάρος της μεγαλύτερης πληθυσμιακά Δημοτικής Κοινότητας (δηλαδή στο ποσοστό του πληθυσμού της ως προς τον πληθυσμό της ΠΕ).

* Ιδρυτικό μέλος του ΙΔΕΜ

Χάρτης 1: Οι Δημοτικές Ενότητες που συγκεντρώνουν το 50,1% του μόνιμου πληθυσμού, 2021

Από την ανάλυσή μας προκύπτει ειδικότερα ότι: i) σε έξι Περιφερειακές Ενότητες (Πατρών, Λαρισαίων, Ξάνθης, Κομοτηνής, Δράμας και Τρικκαίων) η πολυπληθέστερη ΔΚ συγκεντρώνει περισσότερο από το 50% του πληθυσμού της αντίστοιχης ΠΕ ενώ ταυτόχρονα καταλαμβάνει λιγότερο από το 3% της έκτασης της, ii) υπάρχουν τριάντα μία (31) ΠΕ όπου η πολυπληθέστερη Δημοτική τους Κοινότητα συγκεντρώνει το 20 – 49,6% του συνολικού πληθυσμού στο 0,31-4,72% της έκτασης της κάθε μιας από αυτές, iii) οι νησιώτικες ΠΕ διαθέτουν διαφορετικά μοτίβα στην κατανομή του πληθυσμού τους που εξαρτώνται από το μέγεθος και τον χαρακτήρα του κάθε νησιού, και, iv) οι ΔΚ των μεγάλων αστικών συμπλεγμάτων της Αττικής και της Θεσσαλονίκης παρουσιάζουν διαφορετική εικόνα γιατί οι ΠΕ στις οποίες ανήκουν είναι κυρίως αστικές με μεγάλες πληθυσμιακές συγκεντρώσεις, όπως πχ. η ΠΕ του Κεντρικού τομέα Αθηνών.

Συνοψίζοντας οφείλουμε να σημειώσουμε και το γεγονός ότι, εκτός από την υπερσυγκέντρωση του πληθυσμού σε ελάχιστες Περιφερειακές Ενότητες / Δήμους/ Δημοτικές Ενότητες και την έντονη ανισοκατανομή τους στο εσωτερικό πολλών Περιφερειακών Ενοτήτων, το 80 % των κατοίκων της χώρας μας συγκεντρώνεται σε 710 μόνον από τους 13.586 οικισμούς της. Η εξαιρετικά άνιση αυτή κατανομή του πληθυσμού στον ελλαδικό χώρο, αποτέλεσμα του μεταπολεμικού μοντέλου ανάπτυξης και της απουσίας χωροταξικού σχεδιασμού, συνοδεύεται όχι μόνον από την άνιση κατανομή στο χώρο του εργατικού δυναμικού, των οικονομικών δραστηριοτήτων, του παραγομένου πλούτου αλλά και από μια προβληματική κατανομή του πληθυσμού ανά ηλικία (αυξημένη γήρανση). Δημιουργεί, εκτός των άλλων, σοβαρά ζητήματα στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της χώρας και στην εδαφική της συνοχή της, ενώ έχει ήδη επηρεάσει και τον δημογραφικό δυναμισμό πολλών περιοχών με μικρές πληθυσμιακές πυκνότητες όπου καταγράφονται συνήθως ετησίως υψηλές αναλογίες θανάτων ανά γέννηση και υψηλοί ρυθμοί μείωσης του πληθυσμού, εγείροντας βάσιμες αμφιβολίες ως προς την δυνατότητα αποφυγής της δημογραφικής τους κατάρρευσης.